

Johdanto

Maailmassa, joka on täynnä tarpeetonta tietoa, selkeys on valtaa. Keskusteluun ihmiskunnan tulevaisuudesta voi osallistua teoriassa kuka tahansa, mutta on kovin vaikeaa säilyttää kirkas näkemys asioista. Emme usein edes pane merkkeille, että tällaista keskustelua käydään, tai hahmota sen keskeisiä kysymyksiä. Miljardeit meistä eivät ole niin onnekkaita, että voisivat keskittyä asiaan, koska meillä on tärkeämpääkin tekemistä: meidän täytyy käydä töissä, hoitaa lapsia tai pitää huolta ikääntyvistä vanhemmista. Historia ei valitettavasti kuitenkaan tee myönnytyksiä. Jos ihmiskunnan tulevaisuudesta päätetään silloin, kun sinä et satu olemaan paikalla, koska sinun on ruokittava ja vaatetettava lapsesi, sinä ja lapsesi ette siitä huolimatta saa erivapautta seurauksista. Se on hyvin epäoikeudenmukaista – mutta onko joku väittänyt, että historia olisi oikeudenmukainen?

Historioitsijana en pysty antamaan ihmisille ruokaa enkä vaatteita, mutta voin yrittää tarjota jonkinlaista selvyyttä ja siten osaltani tasoittaa maailmanlaajuista pelikenttää. Jos tämä antaa edes muutamalle uudelle ihmiselle mahdollisuuden tulla mukaan keskustelemaan lajimme tulevaisuudesta, olen onnistunut tehtävässäni.

Ensimmäinen kirjani *Sapiens* käsitteli ihmisen menneisyyttä ja tarkasteli, miten vähäpätöisestä ihmisapinasta tuli maapallon hallitsija.

Toinen kirjani *Homo Deus* tarkasteli elämän pitkän aikavälin tulevaisuutta ja pohti, miten ihmisistä ehkä lopulta tulee jumalia ja mikä saattaa olla älyn ja tietoisuuden lopullinen kohtalo.

Tässä kirjassa haluan keskittyä nykyhetkeen. Tarkasteluni kohteena ovat tämän hetken tapahtumat ja inhimillisten yhteiskuntien lähi-

tulevaisuus. Mitä tapahtuu juuri nyt? Mitkä ovat tämän hetken suurimmat haasteet ja vaihtoehdot? Mihin meidän pitäisi kiinnittää huomiota? Mitä meidän tulisi opettaa lapsillemme?

Seitsemällä miljardilla ihmisellä on luonnollisesti seitsemän miljardia erilaista tavoitetta, ja kuten jo totesin, kokonaiskuvan pohtiminen on melko harvinaista ylellisyyttä. Yksinhuoltajaäiti, joka yrittää kasvattaa kahta lasta Mumbain slummissa, keskittyy seuraavan aterian hankkimiseen; pakolaiset veneessä keskellä Välimerästä tähyilevät horisontista merkkejä maasta; ja kuoleva mies täpötäydessä lontoolaisessa sairaalassa keskittää kaikki jäljellä olevat voimansa vielä yhteen hengenvetoon. Heillä kaikilla on paljon polttavampia ongelmia kuin ilmaston lämpeneminen tai liberaalin demokratian kriisi. Mikään kirja ei kykene tekemään oikeutta tälle kaikelle, eikä minulla ole mitään opetettavaa tällaisissa tilanteissa oleville ihmisille. Voin vain toivoa oppivani heiltä jotain.

Agendani on globaali. Tarkastelen merkittäviä voimia, jotka muovaavat yhteiskuntia kaikkialla maailmassa ja jotka todennäköisesti vaikuttavat koko planeettamme tulevaisuuteen. Ihmiset, jotka ovat keskellä hengenvaarallista hätätilannetta, eivät ehkä pysty huolestumaan ilmastonmuutoksesta, mutta ilmastonmuutos saattaa lopulta tehdä Mumbain slummeista asuinkelvottomia, lähettää valtavia uusia pakolaisaaltoja Välimeren yli ja aiheuttaa maailmanlaajuisen kriisin terveydenhuollossa.

Todellisuus koostuu monista osatekijöistä. Pysin kirjassani käsittelemään globaalin ahdinkomme eri puolia, mutta en väitä tekeväni niin tyhjentävästi. Toisin kuin *Sapiensin* ja *Homo Deuksen*, tämän kirjan ei ole tarkoitus olla historiallinen kertomus, vaan pikemminkin kokoelma oppitunteja. Nämä oppitunnit eivät pääty yksinkertaisiin vastauksiin. Niiden tarkoitus on kannustaa lukijoita ajattelemaan lisää ja auttaa heitä osallistumaan eräisiin aikamme tärkeimmistä keskusteluista.

Tämä kirja on itse asiassa kirjoitettu keskustelussa suuren yleisön kanssa. Monet luvuista on laadittu vastauksena kysymyksiin, joita lukijat, toimittajat ja kollegat ovat minulle esittäneet. Joidenkin osioiden varhaisia versioita on jo julkaistu toisessa muodossa, minkä ansiosta olen voinut saada palautetta ja hioa argumenttejani. Jotkin osat tekstistä

keskittyvät tekniikkaan, toiset taas politiikkaan, uskontoon ja taiteeseen. Tietyissä luvuissa tuodaan esiin ihmisen viisautta, toisissa taas valaistaan ihmisen typeryyden merkittävää roolia. Koko ajan taustalla on kuitenkin sama kysymys: mitä maailmassa tapahtuu tällä hetkellä ja mikä on tapahtumien perimmäinen merkitys.

Mistä Donald Trumpin valtaannousu on merkki? Mitä voimme tehdä valeuutisepidemialle? Miksi liberaali demokratia on kriisissä? Onko Jumala tullut takaisin? Onko tulossa uusi maailmansota? Mikä sivilisaatio hallitsee maailmaa – länsimaalainen, kiinalainen vai islamilainen? Pitäisikö Euroopan pitää ovensa avoimina maahanmuuttajille? Löytyykö nationalismista ratkaisu epätasa-arvoisuuden ja ilmastonmuutoksen ongelmiin? Mitä meidän pitäisi tehdä terrorismille?

Vaikka kirjan näkökulma on globaali, en sivuuta henkilökohtaistakaan tasoa. Päinvastoin haluan korostaa aikamme suurten mullistusten ja yksilöiden sisäisen elämän välisiä yhteyksiä. Esimerkiksi terrorismi on sekä globaali poliittinen ongelma että yksilön sisäinen psykologinen mekanismi. Terrorismi toimii sillä tavoin, että se kaappaa miljoonien yksilöiden mielikuvituksen ja painelee sitten mieleemme pelkonappuloita. Samalla tavoin liberaalin demokratian kriisi ei tapahdu pelkästään parlamenteissa ja äänestyspaikoilla vaan myös neuroneissa ja synapseissa. On kliseistä sanoa, että henkilökohtainen on poliittista, mutta aikana, jolloin tutkijat, suuryritykset ja hallitukset ovat oppimassa hakeroimaan ihmisaivoja, tämä itsestäänselvyys on pahaenteisempi kuin koskaan. Näin ollen kirjassa esitetään havaintoja sekä yksilöiden että kokonaisten yhteiskuntien toiminnasta.

Globaali maailma asettaa ennennäkemättömiä paineita henkilökohtaiselle toiminnallemme ja moraalillemme. Me kaikki olemme kiinni lukemattomissa laajoissa hämähäkinverkoissa, jotka toisaalta rajoittavat liikkeitämme mutta samalla välittävät pienimmänkin liikkahduksemme kaukasiin kohteisiin. Päivittäisillä rutiineillamme on vaikutusta toisella puolella maailmaa elävien ihmisten ja eläinten elämään, ja jotkin henkilökohtaiset teot saattavat odottamatta sytyttää koko maailman liekkeihin samalla tavalla kuin tunisialaisen Mohamed Bouazizin polttoitsemurha, joka pani alulle arabikevään, tai naiset, jotka kertoivat kokemastaan seksuaalisesta häirinnästä ja aloittivat #MeToo-liikkeen.

Tämän henkilökohtaisen elämämme globaalin ulottuvuuden takia meidän on tärkeämpää kuin koskaan selvittää uskonnolliset ja poliittiset ennakoasenteemme, rotuun ja sukupuoleen liittyvät etuoikeutemme sekä tahaton osallisuutemme institutionaaliseen sortoon. Mutta onko yritys realistinen? Miten pystyn löytämään lujan eettisen perustan maailmassa, joka ulottuu kauas omien horisonttieni tuolle puolen, joka on lipsahtanut pois ihmisten hallinnasta ja joka pitää kaikkia jumalia ja ideologioita epäilyttävinä?

Kirja alkaa nykyisen poliittisen ja teknologisen tilanteen tarkastelulla. 1900-luvun lopulla näytti siltä, että fasismin, kommunismin ja liberalismien välillä käydyt suuret ideologiset taistelut olivat päättyneet liberalismiin ylivoimaiseen voittoon. Demokraattinen politiikka, ihmisoikeudet ja vapaa markkinatalous näyttivät olevan valtaamassa koko maailman. Mutta kuten tavallista, historia kääntyi odottamattomaan suuntaan, ja fasismin ja kommunismin romahdettua vaikeuksissa näyttää olevan vuorostaan liberalismi. Minne siis olemme menossa?

Kysymys on erityisen tärkeä, koska liberalismi on menettämässä uskottavuuttaan juuri samaan aikaan, kun informaatioteknologian ja bioteknologian kaksoisvallankumous on esittänyt meille suurimmat haasteet, jotka lajimme on koskaan kohdannut. Informaatioteknologian ja bioteknologian yhdistyminen saattaa pian työntää miljardit ihmiset pois työmarkkinoilta ja horjuttaa sekä vapautta että tasa-arvoa. Massadata-algoritmit saattavat luoda digitaalisia diktatuureja, joissa kaikki valta on keskittynyt pienen eliitin käsiin ja suurin osa ihmisistä kärsii – ei suinkaan riistosta vaan jostain paljon pahemmasta: tarpeettomuudesta.

Käsittelin informaatioteknologian ja bioteknologian yhteensulautumista yksityiskohtaisesti edellisessä kirjassani *Homo Deus*, mutta siinä, missä tuo kirja keskittyi pitkän aikavälin tulevaisuudennäkymiin – näkökulma oli satojen tai jopa tuhansien vuosien päähän – tämä kirja keskittyy välittömämpiin yhteiskunnallisiin, taloudellisiin ja poliittisiin kriiseihin. Tällä kertaa en ole niinkään kiinnostunut mahdollisesta epäorganisen elämän luomisesta kuin hyvinvointivaltioon ja tiettyihin instituutioihin, kuten Euroopan unioniin, kohdistuvasta uhasta.

Kirjassa ei yritetä kattaa kaikkia uusien teknologioiden vaikutuksia. Vaikka tekniikka sisältää monia ihmeellisiä lupauksia, tarkoituksenani on valaista erityisesti sen mukanaan tuomia uhkia ja vaaroja. Koska teknisen vallankumouksen kärjessä olevat suuryritykset ja yrittäjät ovat luonnollisesti taipuvaisia ylistämään omia luomuksiaan, sosiologien, filosofien ja itseni kaltaisten historioitsijoiden tehtäväksi jää soittaa hälytyskelloja ja selittää, millä kaikilla tavoilla asiat voivat mennä pahasti pieleen.

Kun vastassamme olevat haasteet on hahmoteltu, kirjan toisessa osassa tarkastellaan mahdollisten ratkaisujen laajaa valikoimaa. Voisivatko Facebookin insinöörit luoda tekoälyn avulla globaalin yhteisön, joka turvaa ihmisten vapauden ja tasa-arvon? Voisiko ratkaisuna olla globalisaatioprosessin purkaminen ja kansallisvaltion voiman palauttaminen? Vai olisiko meidän palattava vielä pidemmälle menneisyyteen ja ammennettava toivoa ja viisautta ikivanhojen uskonnollisten traditioiden lähteistä?

Kirjan kolmannessa osassa näemme, että vaikka tekniikan asettamat haasteet ovat aivan uudenlaisia ja vaikka poliittiset erimielisyydet ovat suuria, ihmiskunta saattaa pystyä vastaamaan haasteisiin, jos pidämme pelkomme kurissa ja olemme hiukan entistä nöyrempiä näkemyksissämme. Tässä osassa tutkitaan, mitä voidaan tehdä terrorismin uhalle, globaalin sodan vaaralle ja niille ennakkoluuloille ja vihamielisyyksille, jotka synnyttävät tällaisia konflikteja.

Neljännessä osassa pohditaan käsitettä ”totuudenjälkeinen” ja kysytään, missä laajuudessa pystymme enää ymmärtämään maailmanlaajuista kehitystä ja erottamaan väärän oikeasta. Kykeneekö *Homo sapiens* hahmottamaan maailmaa, jonka se on luonut? Onko todellisuuden ja sepitteen välillä yhä selvä raja?

Viidennessä ja viimeisessä osassa kokoan langat yhteen ja luon yleiskatsauksen elämään hämmennyksen aikakaudella, jolloin vanhat tarinat ovat luhistuneet eikä mikään uusi tarina ole toistaiseksi noussut korvaamaan niitä. Keitä me olemme? Mitä meidän tulisi elämässämme tehdä? Minkälaisia taitoja tarvitsemme? Kun otetaan huomioon kaikki, mitä tiedämme ja mitä emme tiedä tieteestä, Jumalasta, politiikasta ja uskonnosta – mitä voimme nykypäivänä sanoa elämän tarkoituksesta?

Tämä saattaa kuulostaa liian kunnianhimoiselta, mutta *Homo sapiens* ei voi odottaa. Niin filosofialta, uskonnolta kuin tieteeltäkin on loppumassa aika. Ihmiset ovat jo tuhansia vuosia kiistelleet elämän tarkoituksesta. Emme voi jatkaa kiistelyä loputtomiin. Siintävä ekologinen kriisi, joukkotuhoaseiden kasvava uhka sekä uusien vahingollisten teknologioiden synty eivät salli sitä. Kaikkein tärkeintä on ehkä kuitenkin se, että tekoäly ja bioteknologia antavat ihmiskunnalle kyvyn muotoilla ja rakentaa elämää uudelleen. Hyvin pian jonkun on päätettävä, miten tätä kykyä käytetään – jonkin implisiittisen tai eksplisiittisen elämän tarkoitusta kuvaavan tarinan pohjalta. Filosofit ovat hyvin kärsivällisiä ihmisiä, mutta insinöörit eivät ole yhtä kärsivällisiä, ja sijoittajat ovat kaikkein kärsimättöimpiä. Ellet tiedä, mitä elämän rakentamiskyvylle pitäisi tehdä, markkinavoimat eivät odota tuhatta vuotta, että keksisit vastauksen. Markkinoiden näkymätön käsi pakottaa sinut toimimaan oman sokean vastauksensa mukaisesti. Ellet halua jättää elämän tulevaisuutta kvartaaliraporttien armoille, sinulla on oltava selkeä käsitys siitä, mistä elämässä on kyse.

Viimeisessä luvussa esitän muutaman omakohtaisen huomion ja puhun suoraan sapiensilta toiselle juuri ennen kuin esirippu laskeutuu lajimme ylle ja alkaa aivan toisenlainen näytelmä.

Ennen kuin lähdän tälle älylliselle matkalle, haluaisin nostaa esiin erään tärkeän seikan. Suuri osa kirjasta käsittelee liberaalin maailmankatsomuksen ja demokraattisen järjestelmän puutteita. Tämä ei johdu siitä, että uskoisin liberaalin demokratian olevan poikkeuksellisen ongelmallinen, vaan siitä, että pidän sitä onnistuneimpana ja monipuolisimpana poliittisena mallina, jonka ihmiset ovat toistaiseksi kehittäneet modernin maailman haasteiden käsittelemiseen. Se ei kenties sovi kaikkiin yhteiskuntiin kaikissa kehitysvaiheissa, mutta se on osoittanut arvonsa useammassa yhteiskunnassa ja useammassa tilanteissa kuin mikään sen vaihtoehtoista. Tarkasteltaessa edessämme olevia uusia haasteita on siksi välttämätöntä ymmärtää liberaalin demokratian rajoitukset ja tutkia, miten voimme muokata ja parantaa sen nykyisiä instituutioita.

Valitettavasti nykyisessä poliittisessä ilmastossa liberalismiin ja demokratiaan kohdistuvan kritiikin saattavat milloin tahansa siepata

käyttöön­sä erilaiset autokraatit ja ahdasmieliset liikkeet, joita kiinnos­taa ainoastaan liberaalin demokratian mustamaalaaminen sen sijaan, että ne osallistuisivat avoimeen keskusteluun ihmiskunnan tulevaisuudesta. Ne keskustelevat hyvin mielellään liberaalin demokratian ongelmista, mutta eivät kestä lähes lainkaan niihin itseensä kohdistuvaa kritiikkiä.

Kirjailijana olen siksi joutunut tekemään vaikean valinnan. Pitäisikö minun kertoa mielipiteeni avoimesti ja ottaa se riski, että sanani voidaan irrottaa yhteydestään ja että niitä voidaan käyttää päätään nostavien autokratioiden oikeuttamiseen? Vai pitäisikö minun sensuroida itseäni? Yksi ahdasmielisten hallintojärjestelmien merkeistä on, että ne tekevät vapaasta ilmaisusta vaikeaa jopa rajojensa ulkopuolella. Tällaiset hallintojärjestelmät ovat viime aikoina lisääntyneet, ja siksi on käymässä yhä vaarallisemmaksi pohtia kriittisesti lajimme tulevaisuutta.

Pienen itsetutkiskelun jälkeen valitsin vapaan käsittelytavan itse­sensuurin sijaan. Ellemme kritisoi liberaalia mallia, emme pysty korjaa­maan sen vikoja tai jatkamaan siitä eteenpäin. Huomaa kuitenkin, että tämä kirja on ollut mahdollista kirjoittaa vain aikana, jolloin ihmisillä on yhä suhteellisen suuri vapaus ajatella, mitä haluavat, ja ilmaista it­seään, kuten haluavat. Jos arvostat tätä kirjaa, sinun tulisi pitää arvossa myös sananvapautta.